

כנגד כל הסיכויים שיחה עם

סיפורה של רפת יטבתה הוא סיפור ההתיישבות הישראלית בערבה הדרומית בואכה - אילת. חלוצים צעירים שנאבקים להיאחז במקום, נידח ומרוחק, ומתעקשים למצוא מים ופרנסה מגידולים חקלאיים, שיאפשרו העמקת השורשים במקום. כיום עומד באזור קיבוץ שיתופי, לתפארת, קהילה חמה ותומכת ובה מספר ענפי חקלאות ותעשייה וענף החלב במרכזם. זיווה חברנו, הלוא הוא **זאב צומברג**, שכיהן שנים רבות גם כמדריך בשה"מ, מלווה את ההתיישבות והקמת הרפתות כמעט מראשיתה, בשנות ה-50.

כן, להוריד את הכובע בפני אנשי חזון ומעשה, שגם בימים אלה מוותרים על חיים נוחים במרכז, לטובת החום והאבק בגבול הדרומי

בדצמבר 57 הפכה ההיאחזות לקבע ואחר כך, קיבלנו 4 פרות חלב ממקורות שונים. חלבנו אותן בידיים 3 פעמים ביום ורשמנו את החלב, שקלנו אוכל ועוד עבודות רפת.

החלב הראשון הלך למוצרים בסיסיים, לשמנת היה שם נהדר והיה מזון בחוף, אנשים עצרו וקנו. אבא של חבר הגיע ורצה גם הוא להיות חבר והפעיל את הצריפון הראשון, שנקרא "מזנון" ואנשים קנו בצידנית ולקחו צמונה

מתי הגעתם למסקנה שבקר לבשר אינו מתאים ויש להקים ענף חלב ומחלבה בהמשך?

ב-1961 התברר סופית שהמרעה אינו נושא את עצמו. היו 80 פרות מהן 40 הולנדיות והן נחלבו בידיים. היה עודף חלב ועלה הרעיון של הקמת המחלבה.

הגענו לרפת עם 80 פרות. החלב היה הולך לשמנת ושלחנו אותה לרחובות באוטובוס. **משה הס** המלווה מקיבוץ חולדה, הלך לתנובה רחובות ושכנע אותם לקנות כדים של 30 ק"ג שמנת (יום אחד שלחו בטעות כד לימונדה). את ההפרדה עשו עם ספרטור ידני והחלב הכחוש נשפך. אכלנו שמנת כמו חזירים... במרץ 1962 שיווקנו חלב לאילת מהמחלבה. המכון נבנה בצמוד למחלבה, ויחד איתה,

כשבאתי באפריל 1957 היו 23 פרות, 3 עגלות, פר אחד ודיר כבשים לבשר. הלכנו למרעה מוקדם בבוקר עד 10.00 ונחנו מתחת לעצים. בצד הדרך הוציאו שתי שקתות והייתה גדרה סביב העץ למנוחה לפרות. מ-15.00 אחר הצהריים יצאנו שוב חזרה למרעה. חשבנו שההליכה למרעה אוכלת את תוספת המשקל וכדי לחסוך, עברנו לגור איתם במרעה וחזרנו, 3 אנשים, לאחר חודש ושקלנו את הפרות. התברר שפרות יכולות לחיות בשטח וכך, עדר הבשר גדל ל-120 אימהות ונולד צריך בשדה ובו גרנו במרעה.

איך הייתה ההתחלה

וההתפתחות ענף הבקר, בשנים הראשונות?

זיווה עונה בשטף כאילו הוא חי את הנושא עד היום.

את ההיאחזות של עין רדיאן הקימו ב-1951 והייתה שם פרה ועגלה. העלו את הפרה להזרעה והיא לא חזרה. באמצע 1955 הורידו 23 פרות בלדי ופר ברהמה, בקר לבשר, והלכו למרעה באזור החי-בר שהיה מלא בצמח "חלף החולות" - ניסו לבדוק האם פרות יכולות לחיות עם מרעה כזה.

מרחב הרפת בלב המדבר

"זיווה" - על יטבתה והערבה

רפת מטופחת

הרפת גדלה עם המחלבה. בשנות ה-70 כבר היינו עם 160 פרות וב-1980 פרצנו קדימה לקראת חלוקת מכסות חלב. מתחילת שנות ה-80 התפרסנו דרך תנובה על פני כל הארץ. זה נתן יתרון גדול, השוקו התחרה בתנובה והיא "זרקה לנו עצמות" בייצור מוצרים. יטבתה קנתה, לאורך השנים, את החלב בפתח הרפת. זה נובע מפסיקה בתנועה ש-2.7 אג' של מכון הפסטור מגיעות לכל המשקים - זה היה עלות הפסטור. כאשר קיבלנו את שוק חיפה באנו בשם האזור והתחייבנו לקחת את החלב בפתח הרפת. עם המיזוג, שטראוס התנגדה והחליטו לחייב את המשקים בעלות ההובלה, זה עורר רוגז גדול במשקים.

עם החלב. יטבתה לא חשבה על מחלבה גדולה. ב-1972 אף עמדו להקים מפעל צבעים והמשיק היהודי מצרפת, חזר בו לאחר מלחמת יום כיפור. עודף החלב הלך והצטבר וחיפשו מה לעשות עם החלב. תנובה הייתה מחויבת להוביל את החלב צפונה ואז הלכו ליצחק לנדסמן, מנכ"ל תנובה, ופרצו לשווקים חדשים בסיוע תנובה. החלב הראשון הלך למוצרים בסיסיים, לשמנת היה שם נהדר והיה מזנון בחוץ, אנשים עצרו וקנו. אבא של חבר הגיע ורצה גם הוא להיות חבר והפעיל את הצריפון הראשון, שנקרא "מזנון" ואנשים קנו בצידינית ולקחו צפונה.

תעודת הוקרה של מועצת החלב 2008

זיווה קיבל את פרס קפלן ב-1982

ביטבתה הרפת הצליחה וזה ענף חייצב, ולכן, החליטו להקים רפת גם ביישובים שקמו בערבה. אילות - 1963, גרופית - 1967, קטורה, יהל וסמר 1980, בהמשך לטון ואליפז והאחרונה נווה חרף, שכיום היא בת 10. אין ספק שענף הרפת תרם ליציבות היישובים שלא לדבר על היקף החלב שמיוצר באזור

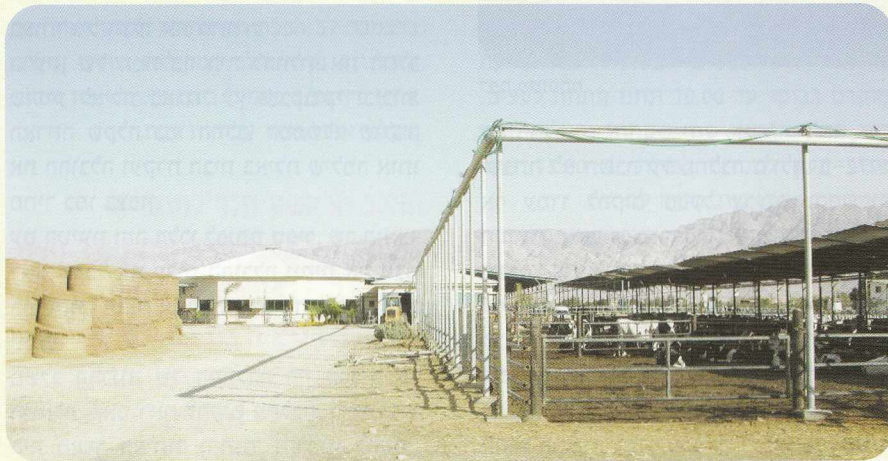
בראייה כוללת אחת. החיבור היה מחוץ לקיר, היה מכל של 1,500 ליטר, כולם היו צעירים באותו גיל וידעו את התורה. הרעיון של המחלבה היה להחליף את החלב שהגיע לאילת בארגזי עץ ובבקבוקי זכוכית. האריזה שקלה כמו החלב, הממשלה שילמה את ההובלה ועקרת הבית באילת שילמה אותו מחיר כמו בצפון. עם הטיעון הזה הלכו לפנחס ספיר, שר האוצר דאז. "נקבל את עלות ההובלה ונקים את מכון הפיסטור, תהיה אספקת חלב טרי לאילת בכל יום". משלב ההכנות של המחלבה היו קרבות על השאלה, האם ראוי להקים מחלבה. חיים גבתי היה מזכיר האיחוד והתנגד נחרצות להקמת המחלבה: "זה חוסר אחריות להתחייב לעיר שלמה כל יום", ניסה לשכנע אותנו לרדת מזה. אליעזר שושני היה בעד ואנחנו היינו עקשניים. גם אצלנו היו ויכוחים למרות שאילת הייתה קטנה. המתנגדים היו בגלל האחריות הכבדה שמוטלת על הקיבוץ הצעיר ועלתה הצעה נוספת שתנובה תקים מחלבה של 1,000 ליטר ליום באילת, במקום להוביל אליה בכל יום.

איך הייתה ההתפתחות של יישובי הערבה ועל מה התבססה פרנסת החברים?

ההתיישבות בערבה התחילה להתפתח, אילות ואחר כך גרופית והם היו מושתתים על ירקות שהיו ענף עונתי וחיפשו דברים נוספים לתעסוקה וחשבו על רפת שנותנת עבודה קבועה בכל השנה, אבל לא ידעו מה לעשות

הפרות מקבלות ירק טרי בכל יום

צנור מסתובב למחלבה

בערבה, כאן צורכים 700 מ"ק לדונם מספוא לעומת 250 בצפון, ולכן לא כלכלי לגדל מספוא ובפועל גם אין מים ושטחים. ההובלה היא מרכיב יקר מאוד בניהול היומיום והפתרון הוא בהובלת המזון מהצפון, כולל ליטבתה.

3 יישובים מקבלים מזון מוכן והיתר מביאים מרכיבים ומבללים אותם בבית עם חציר ובלי תחמיץ. ביטבתה מגדלים תלתן ירוק בחורף וקוצרים יומיום, מגדלים בקו-נוע עגול.

מי ביוב מאילת - היה צריך לשפוך מים, המאגר של אילת עלה על גדותיו **דובי הלמן**, כמרכז משק, התחייב לנצל אותם. הכשירו שטח ומגדלים מספוא - כמעט 500 טון חציר, מגדלים לבד. שזה כרבע מצריכת המזון הגס. אין תחמיצים כי אין גשם.

תמיד היה קשה לגדל מספוא בערבה. האם גם אחרי כמה עשרות שנים לא נמצאה הנוסחה לעצמאות בתחום המספוא הגס?

מגדלים מספוא מהיום הראשון שעלינו. גם בקיבוצים אחרים גידלו אספסת ובקיץ הוסיפו רודוס. פעמיים ניסו להכין תחמיץ תירס וזה היה כישלון, בגלל העלות הגבוהה. לא היו מים זמינים ולא מי ביוב. אנחנו היחידים שמגדלים זון ירק בחורף לקציר טרי ושיבולת וקטנית לשחת, על מי ביוב שבאים מאילת.

בקיץ גידלנו סיתריה או עשב כלשהו לשחת והפסקנו עם האספסת, כיום משתמשים גם בסורגום דו קצירי.

מחיר המים וההובלה - אי אפשר לגדל מזון

ביטבתה הרפת הצליחה וזה ענף מייצב, ולכן, החליטו להקים רפת גם ביישובים שקמו בערבה. אילות - 1963, גרופית - 1967, קטורה, יהל וסמר 1980, בהמשך לוטן ואליפז והאחרונה נווה חרף, שכיום היא בת 10. אין ספק שענף הרפת תרם ליציבות היישובים שלא לדבר על היקף החלב שמוצא באזור.

בשנה שעברה הייתי "מורה" ופעם נשבעו הייתי מרכז את הצעירים ונותן תיאוריה. יצאנו לסיוורים בשיאון, במרכז באר טוביה והילדים קיבלו הסברים, ראו שטיפת עוברים. אם רוצים שילדים יתרמו, צריך להשקיע בהם והרבה, בכל תחומי הרפת ובאופן יזום ורציף

כיצד נראה צוות הרפת כיום?

מהיום הראשון היו אנשים שרצו לעבוד ברפת. אני עבדתי והתחנכתי בקיבוץ חולדה ושם עבדתי ברפת, במשך חמש וחצי שנים, כנער ואחר כך בנח"ל, למעט, ארבע שנים סדרן עבודה. במחלבה הייתי פסטרן.

אורי חורזו, המנהל, למד קורס חלב בבית דגן בכפר הירוק ויצא מיטבתה, כאשר הוחלט על הקמת המחלבה. זה קורס של שנתיים ועבד במקביל. הוצאנו 3 חברים לקורס.

תמי ליסאי ואני מלווים את הרפת הרבה שנים. **נסים** כבר 22 שנה, חי הבן שלי, מרכז את הרפת לאחר שעבד גם בפסטור במחלבה.

הצוות כולו חברים וילדים, 4 מעל 50: **שבתאי, תמי, זיווה ונסים**, היתר יותר צעירים.

ברפת יטבתה יש הרבה צעירים ובשופט עובדים 8 ילדים.

בשנה שעברה הייתי "מורה" ופעם בשבוע הייתי מרכז את הצעירים ונותן תיאוריה. יצאנו לסיוורים בשיאון, במרכז באר טוביה והילדים קיבלו הסברים, ראו שטיפת עוברים.

אם רוצים שילדים יתרמו, צריך להשקיע בהם והרבה, בכל תחומי הרפת ובאופן יזום ורציף.

חי בני, בן 33 ומרכז את הרפת יטבתה הינה משק שיתופי לכל דבר והעובדים הם אנשי המקום וגם כל תורני הערב וסופי השבוע.

לצערנו, במשקים אחרים אין דור צעיר והתאילנדים מובילים את הענף.

תמי ליסאי - עשרות שנים של עשייה ואהבה לענף

תמי ותיקה מאוד ברפת, אוהבת את הרפת ואת הקשר עם בעלי החיים. מלווה, יחד עם זיווה, את כל השינויים הגדולים שעוברת הרפת, המחלבה וההתיישבות באזור. גם כיום מקפידה תמי להגיע השכם בבוקר לטריטוריה המיוחדת שלה - אתר העגלות ורואה בעבודה את המימוש האישי והקיבוצי.

"באתי לקיבוץ בשנת 1965 מקיבוץ קריית ענבים וגם בעלי משם, יש לי 4 בנות ושלושה נכדים.

כשהגעתי לקיבוץ, נכנסתי ישר לרפת, כי בקריית ענבים עבדתי כרפנית כל השנים. בכל שנותי ברפת, אני עובדת גם ביונקים וגם בתחומים נוספים - בריאות, פוריות, קירוב אוכל, עזרה בהמלטה וגם בחליבות בתורנות. הזרעתי 30 שנה בשבתות וגם באמצע השבוע, היום הפסקתי עם זה.

כיום אני מתרכזת בגידול העגלות. רוב השנים יבש ונקי והעגלים בריאים, אך מדי פעם יש התפרצויות. יש כאן רוטה וירוס ועוד פרוזיטים וקשה להדביר. התחלנו לחסן את האימהות וקניתי קולוסטרם מקיבוצים אחרים. (ממרסלו נירים, מחולית ועוד).

בקנין יש פחות עגלים והחום לא מפריע להם. מחודש אפריל יש ירידה בהמלטות והשטח מספיק לתת צל.

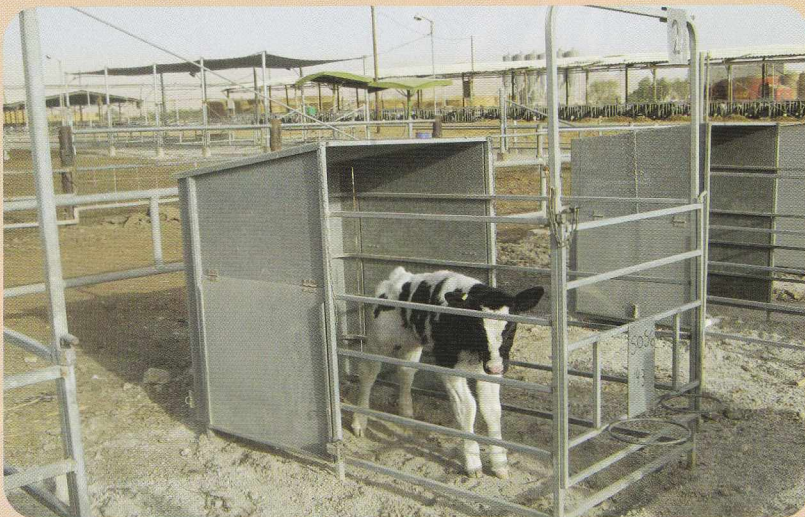
סדר היום: מתחילה ב-4 לפנות בוקר. ב-7:30 הולכת הביתה לחצי שעה וחוזרת לתת חלב ולנקות מלונות. אחר הצהריים חוזרת שוב, לפי העונה, ומשלימה. כשאני מגיעה ב-16.00 כל העגלים צריכים לשתות לפחות פעם אחת.

כשהיה איחוד עברנו רק לגידול עגלות, העגלים עוברים לפיטום בקיבוץ אילות, בתום שבועיים.

לקבוצת העגלות נותנים חלב במינקת ורק אני עובדת איתה, באה בבוקר ואחז"צ. בשבתות יש תורן מלונות שמגמיע בבוקר ובצהריים.

המינקת היא מתוצרת גרמנית, התכנה של גביש והשירות ניתן על ידי נסים ממיה. בדרך כלל, המינקת עובדת מצוין מאז 1997 - העגלה מזדהה ברצועה עם שבב והמינקת נותנת מנות של חצי ליטר או ליטר.

כמובן, ששיטת המינקת מתאימה רק כאשר מגדלים בקבוצה וצריך להשיג. יש כמה קבוצות הזנה לעגלות ואני מלווה את כולן. ■

מלווה בצד קבוצות של עגלות

איך הקיץ משפיע על הביצועים של הפרות והרפת?

הערבה תהיה תמיד 1,000 ליטר פחות מהצפון. יש מחיר לקיץ. הקיץ הרגיל הוא טוב, יש בו 10-12 ימים ביוני ובאוגוסט, שבהם החום עולה מעל 45 מעלות ברציפות ופרות שיורדות בחלב לא מתרוממות יותר. ביתר החודשים ניתן להתמודד. יש קשיים בסוף הקיץ בעיקר בהתעברות. אנחנו יודעים שפחות שממליטות בקיץ נותנות פחות חלב. השיאים בקיץ יותר נמוכים ורחוקים.

שומן וחלבון - 3.0, 3.2, תמיד נמוכים מהצפון.

השונות בין המשקים היא שונות ניהולית. הלחות נמוכה ומזה אוויר יבש, החורף פנטסטי והקיץ קשה. פרות מתנשמות, לפני 3 שנים הכנסנו קילוחי לילה - 6 פעמים ביום מקלחות. בחודש מרץ כבר מתחילים לצנן בחליבת צהריים, בהמשך הולכים ועולים. יש רוח טבעית וקושרים את הפרות באבוס עם מים ללא אוורור.

סך כל ייצור החלב של הערבה כ-31 מ' ליטר.

איך נראים המבנים בערבה - מכון החליבה?

בתחילה היו רפתות קליפורניות של רפד עמוק, רוחב 5.80 עם 10 מ' חצר. אחר כך הגדלנו ל-7.0 מ' מתחת לגג, בתוספת 4 מ' אבוס וחלוקת מזון במריצה ביד.

בהמשך, עגלה ירוקה של יפעת לחלוקת מזון מרוכז. ב-78 קנינו עגלה מערבלת של לכיש.

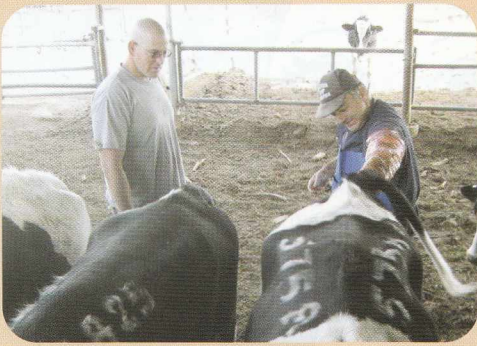
הסככות החדשות הן תכנון שלנו, המגמה היא יותר צל ויותר שטח. הראשונות היו 50 פרות בסככה והיום 100 ואני חושב שאפשר 150 פרות בקבוצה (זמן הובלת הפרות לחליבה משפיע).

המבנים - היתרון שלנו במבנים: מבני קורל, חצרות גדולות עם סככות צל. בלילה כל הפרות בחוץ ולא מתחת לגג, בחורף כולם בפנים. גודל הקבוצות תלוי בגודל המכון.

המכון החדש, קרוסלה 48 עמדות, הכי גדולה בארץ, 100 פרות ב-20 דקות, 640 פרות שעתיים וחצי חליבה נטו ורוב הזמן הוא בהובלת פרות.

חליבה - חולבים כולם, כולל נסים ושבטאי חליבה בערב ובסופי שבוע הרבה תורנים. חודש קודם מודיעים וזה מתאים לצורת החיים שלנו ואפשר לחלוב יותר טוב.

חי צומברג - מרכז הרפת אתה רפתן צעיר שגם אביך עובד ברפת. איך זה לנהל רפת משותפת שעובדת עם כללים של קיבוץ שיתופי וכל כך הרבה עובדים?

חי מלווה את המזריע

לנהל חברים זה לא פשוט ואחרי כמה שינויים צוותיים, הגיעו חברים שבאים לעבוד (ולא רק לעבודה), מקבלים מרות. יש לי יתרון שאבא ברפת ונותן לי גב. אני מרכז רפת כשנתיים ואין לי בעיה עם אבא, אפילו כשיש חילוקי הדעות. בראייה מקצועית, אני לא מוותר על עובד עם ניסיון וידע רב, כל כך רב. כשאבא אומר - אני מתייחס, נפגשים הרבה, מדברים על רפת וההחלטה לבסוף היא שלי, כמרכז.

מרכז ענף צריך להיות ראשון בבוקר, כדי להתחיל את היום, יכול לחזור למנוחת צהריים ולבוא אחר-כך.

כשיש אבא בשטח, אז אפשר להתפנות גם לדבר על נושאים שונים. הוא מוציא מהמחשב את רשימת הפרות שצריך לשים להם לב, וזה מקל עליי

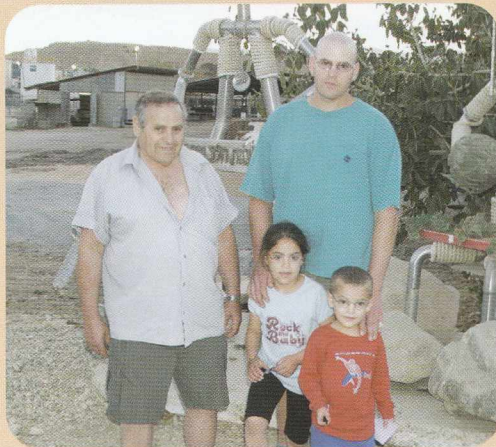
מה המשימה המרכזית שלך, כמרכז רפת בקיבוץ?

כשהייתי ילד עבדתי ברפת כל הזמן ואחת המשימות החשובות היא לחזק את הצוות, למקצע אותו, לתת דוגמה אישית לאהבת הענף והתמסרות אליו. המשימה השנייה היא לשפר את הביצועים המקצועיים - אנחנו הענף המוביל וצריך להמשיך ולהוכיח את זה. יש תכנית עבודה מפורטת שאושרה ע"י הצוות, הנהלת הרפת ובהמשך עברה לוועדת משק. התכנית היא כלי להכניס מוטיבציה לצוות, כי אנשים צריכים להיות שותפים, אין משכורות אלא שותפות. כמנהל שלא צריך לשלם משכורות, זו הקלה גדולה.

היום יש כלים מודרניים ותכנת "נועה" מקלה מאוד על העבודה. בהזרעה, השידוך כל כך נוח, שלא צריך להתאמץ והוא כלי מעולה. בכלל, ה"נועה" נותנת מענה לצרכי ניהול מגוונים ובכך מקלה על המנהלים.

הרפת היא אגודה שיתופית והנה"ח עושה את החשבון ומחייבת בשכר העבודה. יום עבודה שווה 410 ₪. וההשקעות מאושרות על ידי ועדת משק.

לאחרונה קנינו מקלטרת וכל הזבל יוצא לפיזור בשדות שלנו. ■

זיווה, חי והנכדים

בקרסלה מרכיבים ושוכחים. האיש הכי חשוב, הוא לא זה שמרכיב, אלא החולב שמחטא עם היוד בתום החליבה. הוא רואה את הפרה, מה קרה איתה, נחלבה, דם, חליבה חלקית, והוא מנהל החליבה. הפרות מגיעות יבשות ונקיות ומרכיבים.

יטבתה חיה מהמחלבה ומהתמרים, הרפת תמיד בסדר ורווחית, ב-1993 התחלנו לעשות סיכומים אזוריים עם ג'יג'י מסמר.

איך הפרות המשותפות הסתגלו לרפת החדשה עם אילות?

המגע עם אילות נמשכו 3 שנים, היו להם בעיות של איכות הסביבה וצרכי תיירות. מינואר 2003 אנחנו "חלב ערבה" אגודה שיתופית. כל הרפת נמצאת ביטבתה. ההסתגלות הייתה בעייתית, הפלות, מחלות אברי מין, התרגלות למקום חדש וצורת חליבה אחרת - מכון מסתובב. הפרות ירדו בחלב במעבר.

לזיווה יש מילים חמות וטובות למוסדות הענף: לחקלאית על השירות הרפואי לאורך השנים. לא זנחה את האזור למרות כל הקשיים והעלויות הגבוהות. לשיאון (וקודם לכן, השרות להזרעה), להתאחדות ולמועצת החלב.

ספר, למה הפסקת לעשן?

בתחילת הרפת החזקנו פרים, מעבר להזרעה מלאכותית. ההזרעה התחילה ב-1957 ושלחו זרמה טרייה בקופסאות קפואות, בארגזי עץ באוטובוס. ד"ר וייסנברג אמר שכל פרה שהזרעה והתעברה הייתה נס - זו הסיבה שהחזקנו גם פרים. יום אחד עשינו חיסונים לפה וטלפיים ופר צעיר שחיסנו אותו קפץ לאחור, לחץ אותי לקיר ושבד לי 6 צלעות. לאחר שנים שעישנתי בשרשרת, הפסקתי מאז לעשן, לחלוטין. ■

כרכת הרפת

שפרות יניבו תמיז חלה
ושפוא יפיה באיכות של זפה
שפחליבה תתחיל תמיז כמאן
ושכל חולה יפיע כמתוכנן
שפאספסת בכל בוקר תפיה טרייה
וכל פרה תמיז תפיה בריאה
שפחלה יזרוק כמיז
וכל פרה תניב כמו שתיים

לסבא באהבה
מרות ונועה וכל הנכדים